

РЕЦЕНЗИЯ

На дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, научна специалност „Икономика и управление“ в професионално направление 3.7.

Администрация и управление

Автор на дисертационния труд: Николай Венциславов Ников

Редовен докторант към катедра „Мениджмънт и маркетинг“, Стопански факултет, Югозападен университет „Неофит Рилски“

Тема на дисертационния труд

„Проактивни стратегии за управление на бизнеса с рециклиране на отпадъци “

Рецензент: проф. д-р Иван Петров Палигоров

професионално направление 3.7. Администрация и управление, област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, научна специалност „Икономика и управление“, в катедра „Управление на ресурсите и природоплозването“ на Факултет „Стопанско управление“ на ЛТУ, София

Рецензията е изготвена на основание на решение на научното жури, определено със заповед № 702/07.03.2018 г. на Ректора на Югозападен университет „Неофит Рилски“, Благоевград. Рецензията е изготвена в съответствие с изискванията на чл.12 от Закона за развитие на АСРБ, на чл. 27 на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, както и на изискванията на Вътрешните правила за развитие на академичния състав на ЮЗУ. Оценките по основните въпроси от изискванията се основават на задълбочен прочит на представения дисертационен труд, както и на останалите документи на дисертанта.

1. Кратки биографични данни за докторанта

Николай Ников завършва бакалавър по Международен бизнес в Richmond, the American International University in London в края на 1999 г. През 2003 г. завършва Магистратура по Застраховане и Управление на риска в City University Business School, London. От 2014 г. е редовен докторант в ЮЗУ.

Започва като Консултант застраховки в Търговски отдел, Промотиране и продаване на застрахователни полици през 1999 г. в Лондон. От 2000 г. е Мениджър застраховане, в отдел Здравни застраховки и злополуки, Извършване на стратегически планове, контрол над печалбите и загубите на отдела на AIG АД България. От 2002 г. до 2005 г. отново работи в Лондон като Продуктов анализатор в Отдел за управление на риска, а по-късно като Главен координатор и Основни Рискове в AIG Europe Limited, London. От 2005 г. е Инвестиционен мениджър в Българо-Американска кредитна банка (БАКБ) в София. От 2007 г. до 2012 г. е Ръководител управление „Специализирано финансиране“ (в т.ч. Изпълнителен Директор на Катарино СПА ЕАД).

От 2012 г. е собственик и мениджър в няколко компании, които се занимават с изпълнение на обекти в областта на минното строителство, саниране на сгради и търговия с тежка механизация.

2. Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд е с обем от 208 страници, в т.ч. 184 страници основен текст, 14 страници с използвана литература и 5 страници в приложения. Включва увод, три глави, заключение, библиография и едно приложение.

3. Актуалност и значимост на темата

Актуалността и значимостта на темата за управление на отпадъците в условията на преход от линеен модел към кръгова икономика е безспорна и докторантът и неговия научен ръководител заслужават адмирации. В условия на отворена пазарна среда управлението на всички ресурси, вкл. на вторичните, е бизнес, независимо от разминаването в разбирането за ползите и пренастройване на потенциала за икономическо развитие с тези реалности. В нашето съвремие оцеляването на Земята все по-ясно се оценява през призмата на решаването на т.нар. глобални проблеми: демографски, продоволствен, енергиен, ресурсен и общото им експониране в екологичен. Разумното използване на ресурсите няма алтернатива, което налага да се ограничи използването на изкопаеми горива, замяната им с възобновими енергийни източници, рециклиране и повторна употреба на вторични ресурси (наричани до скоро отпадъци). Нещо повече, все по-често се поставят въпросите за преминаване към т.нар. „кръгово потребление“ и „кръгова икономика“. Водещото място на Европейския съюз, разработвайки стратегии и политики в тази област, както и предприетите законодателни промени и изисквания, срокове и цели, които трябва да се постигнат по отношение на рециклирането и повторната употреба на битовите отпадъци все по-често се оспорва. Съществена е разликата между държавите, които имат наложени модели на рециклиране и национални традиции за устойчиво използване на ресурсите, като и тези, които все още са в началото на този процес. В това е и значимостта на темата – да се оцени готовността на България за налагането на този модел, както от гледна точка на управление на бизнеса, така и от гледна точка на обществото.

4. Цел, задачи, теоретични основи

Приемам целта и задачите на дисертационния труд за правилно формулирани, макар целта по смисъл да обединява две от задачите на работата. Изследвано е управлението на битовите отпадъци в България. Представен е опит и добри практики на три водещи по отношение на управление на битовите отпадъци държави – Австрия, Дания и Швеция, като е анализиран процеса на преминаване към новия икономически модел и възможностите опитът на тези държави да бъде пример за прилагане в България.

Обектът и предметът на изследването са формулирани коректно. Изследователската теза е ясна, но би могло да има някои претенции по формулировката. Коректно са описани ограничителните условия на изследването - фокус върху битовите отпадъци и бизнесът свързан с генерирането и рециклирането на битови отпадъци.

Теоретична основа на изследването са методите и подходите за стратегическо управление, приложени в сферата на управлението на отпадъците и опитът, който е натрупан през последните повече от 70 години. Анализирани са възможностите на България, както и условията за преминаване към новия модел, икономическите ползи и необходимите стратегически и политически решения за активизиране на бизнеса и обществото за по-бързото и ефективно внедряване на този модел.

Отчита се фактът, че резултатите от икономическия анализ много често са повлияни от предварително поставени екологични и социални условия, което в икономически развитите страни може да се изисква при по-висока цена, какъвто е случаят с кръговата икономика, където икономическите ползи са на по-заден план.

5. Изходна информация и методи на изследване

За решаване на поставените задачи и за постигане на целта на изследването са използвани 175 източника (44 от които на кирилица, останалите на латиница). Освен книгите и научната периодика по темата на български и английски език, са анализирани основни нормативни актове от ЕС, България, Австрия, Дания и Швеция, доклади и анализи на различни институции, интернет ресурси, представящи иновативни бизнес стратегии, свързани с рециклиране на отпадъци от различни организации и други информационни източници.

Изследването отразява приложението на диалектическия и системния подходи. Конкретните изследователски методи са: системен и сравнителен анализ, анкетен метод, SWOT анализ, графичен метод и др. За набиране, обработка и представяне на информацията от анкетното проучване са използвани конвенционални приложения.

6. Същност на дисертационния труд. Анализи и резултати.

Изследването е ориентирано към управлението на бизнеса свързан с рециклиране на отпадъцит и обхваща проучване на досегашния опит, натрупан през последните повече от 70 години. На основата на анализ на опита на Австрия, Дания и Швеция е представено развитието на стратегиите за управление на отпадъците от пасивни, през реактивни до проактивни и налагане на модела на кръгова икономика, с т.нар. нулеви отпадъци. Анализирано е законодателството за управление на отпадъците и основните изисквания, които следва да бъдат изпълнени, за да се наложи модел на кръгова икономика. Установена е ниската степен на готовност на България да наложи такъв модел.

Представена е и е апробирана методика на емпирично изследване за проучване на мнението и нагласите на българския бизнес за въвеждането на проактивни стратегии, свързани с рециклирането на отпадъците в контекста на кръговата икономика. Анкетирани са 25 представители на българския бизнес от производителите на безалкохолни напитки и минерална вода, бирената, винената, фармацевтичната и целулозно-хартиената промишленост. За целите на изследването е разработен авторски въпросник, с предварително зададени възможни отговори, от които да изберат най-актуалния за тях. На 8 от въпросите, анкетирания трябва да изберат един от изброените параметри. Пет от въпросите изискват отговор с Да и Не, а станалите четири въпроса изискват от участниците да изразят своята степен на съгласие по методиката на скалите на Лайкърт.

Анкетното проучване е реализирано в периода 2014 г. – 2017 г. В конкретното проучване, избраният критерий за големина, по който се представят участващите организации е числеността на персонала. Критерият „численост на персонала“ е и най-масово използваният от трите критерия за идентифициране на големината на фирмите в различни икономически и статистически проучвания. Избраните икономически сектори сами по себе си предопределят, че респондентите са от едрата промишленост.

На база на проведеното анкетно проучване за нагласите, свързани с управлението на отпадъците и бъдещата им стратегическа посока за въвеждане на проактивни бизнес еко-иновации, може да се заключи:

- ✓ Установени са както негативни, така и положителни нагласи по различни аспекти от проучването.
- ✓ Негативните нагласи и мнения са свързани най-вече с липсата на стимули за инвестиране в екологично производство и по-конкретно в ограничени възможности за инвестиции за повторно употребяване и рециклиране на отпадъците.

- ✓ Идентифицирани са проблеми на макроикономическо ниво, свързани с ограничени възможности за финансиране, лоша организация и социо-културните особености на обществото.
- ✓ Икономически проблеми са установени и на микро ниво – нерентабилност и ресурсоемкост на повторната употреба и рециклиране, което демотивира компаниите да разработват стратегии в това отношение.
- ✓ Положителните нагласи се състоят в това, че изследваните предприятия са активни по отношение на търсенето на информация за иновациите в бизнеса, за добрите европейски практики и инвестират време и средства в проучвания в тази област.
- ✓ Компаниите категорично осъзнават, че инвестициите в екологично производство биха повишили доверието на обществото и биха довели до една добра репутация и положителен имидж.
- ✓ Установени са достатъчно аргументи, за да се предположи, че при наличието на добри стимули и екологична политика с балансирано съчетание от икономически, информационни и правни инструменти, в условия на добра организация, българските компании биха били склонни да развиват свои проактивни еко-иновационни бизнес стратегии.
- ✓ Установена е необходимостта да се направят следващи стъпки или цялостна промяна за мотивиране на обществото за разделно събиране на отпадъците, както и тяхното рециклиране за евентуалното им използване впоследствие там, където съществуват възможности за това. Самото рециклиране следва да се осъществи при оптимизирани условия. При невъзможност за рециклиране, отпадъците да бъдат третирани по възможно най-ефективния начин – изгаряне с използване на енергията, производство на био-горива и т.н., а депонирането да бъде последната възможност.

В обобщение са представени предложения за създаване на стимули за компаниите да разработват свои проактивни стратегии, да се ориентират към ефективни екоиновации, както и за активизиране на обществеността за подкрепа на модела на кръгова икономика и възприемане на проактивни стратегии за нулеви отпадъци.

7. Основни научни постижения и значимост на резултатите

Може да се твърди убедено, че дисертантът е осъществил собствено научно изследване и е получил оригинални научни резултати, на основата на които е направил авторски анализи, обобщения и препоръки.

От гледна точка на теорията са анализирани и дефинирани работните понятия. На основата на резултати от проучване на чуждия опит и сравнителен анализ на системите за управление на отпадъците и еко-иновационните бизнес решения и стимули за развитие на Австрия, Дания и Швеция, е проследено развитието на бизнес стратегиите за управление на отпадъците от пасивни към проактивни и са предложени добри практики и идеи за прилагане в България.

На основата на резултати от анализ на практиката по управление на отпадъците в България е установено, че действията и активностите, които са насочени към намаляване на отпадъците и тяхното повторно оползотворяване все още не са приоритетно заложили в програмите на бизнеса, но в същото време вече представляват основна цел в политиката по управление на отпадъците на национално ниво. Повишените обеми на рециклиране на битови отпадъци от опаковки са съпътствани с повишени обеми на тяхното генериране. Независимо от отчитаните

повишени обеми на рециклиране и намалени обеми на депониране, депонирането продължава да бъде най-предпочитаният начин за третиране на отпадъците, в обем два пъти над средните европейски нива.

С резултати от авторско емпирично проучване на мнението на 25 български предприятия от бутилиращата, бирената, винената, фармацевтичната и целулозно-хартиената промишленост са установени по-важните проблеми на управлението на отпадъците и нагласите им за въвеждане на еко-иновационни бизнес решения.

Формулирани са конкретни препоръки за развитие на рециклирането и насърчаване на бизнеса за прилагане на проактивни стратегии и модели, в т.ч. чрез нормативни промени, финансови и фискални стимули за обществото и бизнеса, повишаване на отговорностите и активизиране на всички страни – държава, бизнес и общественост, предложение на модел за внедряване на екологични бизнес стратегии.

Представените резултати от научното изследване позволяват да се твърди, че те са авторски. Доколкото изследванията в областта на управлението на отпадъците от гледна точка на стратегиите на бизнесорганизациите и преминаване към кръгова икономика у нас са все още в самото начало на процеса, то резултатите могат да се смятат за значими, независимо от евентуалните дискусии по резултатите от емпиричното изследване.

8. Приноси в дисертационния труд

По-важните приноси в работата може да се отнесат към анализиране и обобщаване на натрупания опит в областта на управлението на битови отпадъци, изясняване и уточняване на понятииния апарат, добавяне на нови научни, като си позволявам да ги преформулирам и разделя в две групи:

- Научно-приложни:
 - ✓ Направено е авторско обобщение на теоретични постановки за мястото и значението на кръговата икономика, в обхвата на либералната концепция за устойчиво развитие, вкл. понятието екологична устойчивост. Дефинирана е необходимостта за преминаване от линеен модел на икономика към кръгов, с минимизиране на отпадъците и повторното им използване като вторични ресурси, за повишаване на ефективността от използване на ресурсите и минимизиране на замърсяването на средата;
 - ✓ Представени са основните елементи на правната рамка на ЕС, регламентиращи преминаването към кръгова икономика;
 - ✓ Изведени са и са систематизирани теоретичните схващания в предметната област на развитие на стратегиите за управление на отпадъците от пасивни към проактивни;
 - ✓ Предложена е методика за провеждане на емпирично изследване, за установяване на нагласите за разработка на еко-иновации и преминаване към кръгова икономика, за идентифициране на проблемите на управлението на отпадъците в национален мащаб и в условията на предприятия от бутилиращата, бирената, винената, фармацевтичната и целулозно-хартиената промишленост.
- Приложни:
 - ✓ Предложената методика е апробирана при осъществяването на анкетно проучване сред предприятия от бутилиращата, бирената, винената, фармацевтичната и целулозно-хартиената промишленост. Получени са резултати, на основата на които са формулирани изводи и препоръки;

✓ Формулирани са конкретни препоръки за развитие на рециклирането и насърчаване на бизнеса за прилагане на проактивни стратегии и модели, в т.ч. чрез нормативни промени; финансови и фискални стимули за обществото и бизнеса; повишаване на отговорностите и активизиране на всички заинтересовани страни – държава, бизнес и общественост; предложен е модел за внедряване на екологични бизнес стратегии.

Може да се твърди убедено, че посочените приноси са новост за управлението на бизнеса за рециклиране на отпадъците в национален мащаб и в условията на предприятия от бутилиращата, бирената, винената, фармацевтичната и целулозно-хартиената промишленост.

9. Оценка на публикациите свързани с дисертационния труд

Резултати от изследването са представени в 3 самостоятелни публикации, публикувани в периода 2015-2017 г., които представят резултати от дисертационния труд. Две от публикациите са на английски език и са достъпни в интернет. Една е представена на научна конференция и е публикувана в с борник с научни доклади.

10. Съответствие на автореферата с дисертационния труд

Авторефератът отговаря на изискванията и отразява коректно резултатите от дисертационния труд.

11. Въпроси, бележки и препоръки

Следва да се отбележи, че поради своята актуалност дисертационната работа би предизвикала сериозен интерес и препоръчвам нейното публикуване. Вероятно ще отговори на нарастващ интерес и дискусии в тази област, особено с анализите на някои резултати. Позволявам си да отправя някои бележки и да поставя няколко въпроса:

1. Необходимо е по-голяма прецизност при оформлението. И в текста на работата и на автореферата има технически пропуски – недовършени думи, несъгласувани изрази, някои от източниците са посочени в списъка, а не са цитирани в текста, някои цитирания не са свързани със списъка от източници, някои от фигурите не са ясни, има пропуски в легендите, фиг.19 може да отпадне и т.н.
2. От съдържателна гледна точка - следва да се прецизира и открои позицията на автора и на неговия принос в разработването на тематиката, особено по отношение на някои дефиниции и обобщения, които биха били по-подходящи за учебник. Някои твърдения, за автора вероятно са ясни и еднозначни, но са формулирани доста декларативно и без достатъчно аргументи. Някои от елементите от технологичен и технически характер би било добре да се прецизират само до влиянието им върху управлението на отпадъците. Високо оценявам предложените възможни насоки за бъдещи изследвания, но би могло да се развият по-обстойно.
3. Как може да се коментира извадката на респондентите (стр.139-140) при анкетното проучване, насочено към представители от едрата промишленост в частния сектор или по метода „на отзовалите се“?
4. Какви би могло да бъдат стимулите за информиране на обществеността и по-активното включване на бизнеса за възприемане на идеята за намаляване на отпадъците, която е основна цел на политиката на национално ниво?
5. Как ще коментирате установеното в изследването, че независимо от намалението на обемите на депонирането и увеличението на обемите на

рециклирането на отпадъците все още депонирането е предпочитан начин за третиране на отпадъците?

Поставените бележки и въпроси не намаляват качествата на дисертационната работа, а биха предоставили възможност на дисертанта да защити още по-убедително своите резултати, както и да му послужат като препоръка в бъдещата му работа. Позволявам си да препоръчам изследването да се оформи като монография и да бъде издадено поради интересното обобщение на добри практики от Европа и необходимостта да се запознае по-широк кръг от читатели и заинтересовани в областта на икономиката и управлението на отпадъците.

Заключение

Убедено считам, че темата на дисертационния труд е актуална, а съдържанието на разработката е оригинално от научна гледна точка. Дисертационният труд има ясно формулиран проблем, разработен е научно-методичен апарат за решаване на този проблем, проведено е експериментално изследване, по резултатите от което са направени изводи и препоръки, както и насоки за бъдещи проучвания, които представляват безспорни научно-приложни и приложни приноси. Оценявам добрата подготвеност и осведоменост на докторанта в областта на икономиката и управлението на отпадъците. В този смисъл считам, че научното направление на разработката е в областта на научната специалност Икономика и управление. Дисертационният труд отговаря на изискванията на чл. 12 от Закона за развитие на АСРБ, на чл. 27 на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, на изискванията на Вътрешните правила за развитие на академичния състав на ЮЗУ и на Критериите и показатели за придобиване на образователната и научна степен ДОКТОР в ЮЗУ, Благоевград.

На основата на изложеното до тук с пълна убеденост предлагам на уважаемите членове на научното жури да подкрепят вземането на решение за присъждане на образователната и научна степен "доктор" по научна специалност „Икономика и управление на **Николай Венциславов Ников**, докторант към катедра „Мениджмънт и маркетинг“, Стопански факултет, Югозападен университет“Неофит Рилски“.

София, 13.04.2018 г.

Рецензент:

/проф. д-р Иван Палигоров/